

Шевчук В.М.

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики

ЗУМОВЛЕНІСТЬ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ЕТАПАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ¹

відображення у типових тактичних операціях найбільш характерних особливостей розслідування на певному етапі цього процесу. При цьому враховується взаємозв'язок «вид злочину» - «етап розслідування» - «слідча ситуація» - «тактичне завдання» - «тактична операція».

Тактичні операції початкового етапу розслідування злочинів характеризуються пошуково-пізнавальною спрямованістю; головним завданням тактичних операцій даного етапу є виявлення та збір необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел), тобто переважає інформаційна сторона пізнавального процесу. І.М. Комаров (2010р.) вказує, що першочерговий етап системи досудового провадження за своїм поняттям і якості предмета, просторово-тимчасовим характеристикам є більше об'ємним утворенням. Криміналістичні (тактичні) операції є компонентами змісту цього етапу, де вони плануються, організуються та проводяться за аналогією з іншими етапами.

Роль та мета проведення тактичних операцій на початковому етапі розслідування проявляється також через їх взаємодію із слідчими версіями. Так, в одному випадку вони слугують як засіб перевірки останніх, а в іншому як умова (підстави, підґрунтя) їх висування. В цій площині також необхідно відзначити про невідкладний характер деяких окремих тактичних операцій на цьому етапі розслідування. При чому, невідкладний характер тактичних операцій в силу слідчої ситуації, що склалась може виникнути не лише на початковому етапі розслідування, але й на наступному. Тому, необхідно зазначити, що на початковому етапі розслідування мова йде про формування та застосування тактичних операцій, які як правило спрямовані на отримання первинної орієнтовної інформації, встановлення окремих обставин справи.

І теорії криміналістики проблема визначення етапів розслідування та їх значення для розробки тактичних операцій при розслідуванні злочинів ще не знайшла повного вирішення і, враховуючи її велике значення для підвищення ефективності процесу розслідування, потребує більш активних наукових досліджень.

Певний науковий інтерес мають пропозиції А.В. Шмоніна (2010р.), який пропонує тактичні комплекси (операції) поділяти за етапами досудового слідства на: початкові, проміжні та заключні. Крім цього, автор виокремлює окрему стадію - порушення кримінальної справи. На підставі цього в якості четвертого різновиду тактичних комплексів (операцій) пропонуються - «дослідчі» тактичні комплекси (операції).

Отже, багато в чому залежить від того, на якому етапі розслідування дані операції реалізуються. На нашу думку, перспективним є виокремлення типових тактичних операцій відносно початкового та наступного етапів розслідування. Такий підхід, на нашу думку, у подальшому буде основою до формування окремих тактичних операцій щодо окремих видів злочинів у різних слідчих ситуаціях. Це дозволяє зробити висновок про

В спеціальній літературі приділялась певна увага виокремленню тактичних операцій при розслідуванні окремих видів злочинів відповідно до початкового етапу розслідування. Так, М.М. Загвоздкін (2009р.) на початковому етапі розслідування злочинів у сфері оподаткування базовою тактичною операцією називає «Вилучення документів»; В.В. Лисенко (2004р.) на початковому етапі розслідування податкових злочинів виокремлює такі тактичні операції, як «Викриття злочинця», «Збирання доказової інформації»; І.В. Кубарев (2011р.) при розслідуванні вбивств базовою тактичною операцією початкового етапу вказує «Збирання відомостей на місці виявлення трупа»; О.Л. Мусієнко (2009р.) зазначає, що при розслідуванні шахрайства на початковому етапі можуть застосовуватися такі тактичні операції: «Затримання шахрая (групи шахраїв) на місці злочину», «Встановлення кола жертв шахрайського посягання», «Встановлення способу вчинення шахрайства», «Встановлення особи шахрая», «Документ», «Визначення розміру матеріальних збитків». В.Я. Решетніков (2003р.) при розслідуванні посягань на майно громадян вказує, що можлива розробка та реалізація таких тактичних операцій: «Огляд місця події», «Розшук та затримання злочинця», «Розшук викраденого майна», «Обшук», «Викриття підозрюваного» та ін.

На наш погляд, викликають великі сумніви стосовно пропозиції по формуванню тактичних операцій, які іменуються деякими авторами як «Огляд місця події», «Обшук» і т.п. Відомо, що огляд місця події, обшук являються слідчими діями, однак це зовсім не значить, що вони проводяться у формі тактичних операцій. Одиночна дія не може утворити тактичну операцію, оскільки операція — це завжди комплекс, взаємозалежний і взаємообумовлений комплекс дій, заходів. Тактична операція являє собою комплексне утворення, до якого, крім огляду місця події, входять також дії непроцесуального характеру. Крім цього, у назві тієї чи іншої тактичної операції мають бути відображені й завдання, що вирішуються за допомогою її проведення на конкретному етапі розслідування.

У літературі (В.А. Журавель, 2012р.) правильно зазначається, що нерідко спостерігається деяке перебільшення значущості тактичних операцій та надання їм не притаманних їм властивостей та функцій. Відомо, що тактичні операції спрямовані на оптимальне вирішення тактичного проміжного завдання розслідування. Тому вирішення таких завдань, як викриття злочинця, а тим більше збирання доказової інформації не можна віднести до розряду тактичних, оскільки вони є головними (стратегічними) завданнями всього досудового розслідування, що випливають з диспозиції відповідної статті КК України та предмета доказування. Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, пропонування деякими науковцями таких тактичних операцій як «Збір доказової інформації», «Збір первинної інформації», «Викриття підозрюваного», «Викриття злочинця» та інших їм подібних є доволі дискусійними і потребують глибокого осмислення.

Тактичні операції наступного етапу розслідування обумовлюють в цілому первісний та дослідницько-доказову спрямованість таких операцій, що пов'язано з необхідністю вирішення завдань даного етапу пізнання злочину. Пізнавальна діяльність тактичних операцій такого етапу розслідування спрямована на вирішення проблемних ситуацій стосовно основних структурних елементів предмета доказування (подія злочину, спосіб вчинення, особа, яка вчинила злочин). Інформація, яка знаходиться у розпорядженні слідчого, дає можливість та обумовлює вибір тактичної операції. Прийняття рішення про її проведення побудоване на логічних висновках із наявного доказового матеріалу, визначає напрямки

розслідування справи. Водночас, на цьому етапі розслідування процесу пізнання властиві у більшому ступені різні логічні елементи.

Узагальнення й вивчення спеціальної літератури, свідчить про те, що тактичні операції наступного етапу розслідування є малодослідженими, оскільки науковці, як правило, висвітлюючи проблеми методики розслідування злочинів обмежуються питаннями розробки тактичних операцій початкового етапу розслідування або ж просто їх перерахуванням взагалі без врахування етапу розслідування. У цьому відношенні заслуговує на увагу дослідження М.М. Загвоздкіна (2009), який при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування на наступному етапі виокремлює найбільш важливі тактичні операції, якими, на його погляд, є «Подолання протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб», «Викриття обвинуваченого», «Відшкодування шкоди, заподіяної злочином».

Таким чином, важливим напрямком дослідження тактичних операцій є подальше дослідження етапів розслідування, їх впливу на формування тактичних операцій має не лише теоретичне, але й практичне значення. Чітке уявлення про етапи розслідування слугує подальшому розвитку теорії криміналістики, вдосконаленню методичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, реалізації тактичних операцій, спрямованих на оптимізацію та раціоналізацію слідчої діяльності.